

Antonio ACERBI, *L'Ascensione di Isaia. Cristologia e profetismo in Siria nei primi decenni del II secolo* (Studia Patristica Mediolanensia 17), Vita e Pensiero, Milano 1989, ss. XII, 327.

W ostatnim czasie biblioteka zakładu patrologii Warszawskiego Metropolitalnego Seminarium Duchownego wzbogaciła się o brakujący dotychczas tom 17 włoskiej serii *Studia Patristica Mediolanensia*. Monografia ta, choć ukazała się przed jedenastoma laty pozostaje jednym z najważniejszych opracowań *Wniebowstąpienia Izajasza* (łac. *Ascensio Isaiae*; dalej: WnbIz), tekstu niezmiernie istotnego dla poznania najstarszego okresu rozwoju doktryny chrześcijańskiej.

WnbIz zwykle zalicza się do literatury apokryficznej, gdyż jego tło stanowią dzieje biblijnego proroka Izajasza (zob. 2Krl 18-20; 2Krn 32). Dokument rozpada się na dwie części: rozdziały 1-5 to opowieść o chorobie króla Ezechiasza, o przekazaniu następcy tronu Manassesowi treści objawienia eschatologicznego, które otrzymali król i prorok, o nienawiści Beliarasamaela (Szatana) wobec Izajasza, wreszcie o jego męczeńskiej śmierci przez przecięcie piłą drewnianą za panowania Manassesesa. Część druga (rozdz. 6-11) ma charakter retrospektywny i opisuje w kategoriach właściwych literaturze apokaliptycznej ekstazy wizję proroka, jego mistyczną podróż w towarzystwie anioła aż do siódmego nieba, otrzymane tam objawienie chrystologiczne, wreszcie wizję zstąpienia Zbawiciela aż do Szeolu i jego powrotu w pełnej chwale na prawicę Boga. Dokument powstał prawdopodobnie w pierwszych dziesięcioleciach II wieku w środowisku judeochrześcijańskim. Z greckiego oryginału pozostał jedynie niewielki fragment. Pełny tekst apokryfu znany w tłumaczeniu na klasyczny język etiopski. Istnieją ponadto fragmentaryczne tłumaczenia koptyjskie, łacińskie i starosłowiańskie. Polski przekład WnbIz wraz z obszerną bibliografią przedmiotu został zamieszczony w tomie, poświęconym chrześcijańskim apokalipsom apokryficznym (red. M. Starowieyski, WAM, Kraków 2000).

Praca A. Acerbiego posiada charakter wnikliwego studium doktryny apokryfu, której zrozumienie zdaniem włoskiego badacza stanowi klucz do poznania dziejów dokumentu oraz wspólnoty w której powstał. Jest to także próba rekonstrukcji historyczno-literackiej apokryfu. Acerbi zakłada, że centralnym tematem tak pierwszej, jak i drugiej części dokumentu jest wizja chrystologiczna i soteriologiczna, zbudowana na opozycji pomiędzy Chrystusem a Szatanem-Beliarem. Wizja taka jest owocem szczególnej interpretacji tekstów Pisma świętego, w tym zwłaszcza Księgi Izajasza, co tłumaczy odwołanie się do postaci proroka Izajasza i jego wizji (por. Iz 6,1nn). Zagadnieniu temu w całości poświęcony został rozdział I. Zadaniem Acerbiego autor WnbIz zdaje się sugerować, iż egzegeza tekstu Iz pozwala w pełni poznać i zrozumieć znaczenie wydarzenia Chrystusa. Poznanie tych tajemnic staje się możliwe dzięki specjalnej łasce (wizja prorocka), ale także poprzez doświadczenia charyzmatyczne. W rozdziale II Acerbi analizuje judaistyczne i chrześcijańskie tradycje mające wpływ na treść objawienia eschatologicznego (4,1-18). Autor WnbIz podkreśla z jednej strony działanie szatana, odwiecznego przeciwnika prawdziwego Pana tego świata i uzurpatora jego władzy, z drugiej zaś akcentuje rolę Zbawiciela, który ukazany został jako preegzystująca istota niebiańska, pełna chwały, przebywająca w najwyższym niebie w pobliżu Tronu Bożego i pozostająca z Nim w szczególnej relacji. W rozdziałach III – VI, które stanowią pewną całość, Acerbi zajmuje się objawieniem chrystologicznym w drugiej części apokryfu, oraz odzwierciedlonymi w niej tradycjami historyczno-teologicznymi. Włoski badacz analizuje szczegółowo tytuły, jakie autor 6-11 nadaje Chrystusowi preegzystującemu (Wybrany, Jedyne, Umilowany). Tytuły te są ściśle powiązane z misją, jaką Zbawiciel otrzymuje od Boga – Wielkiej Chwały, a mianowicie przywrócenia władzy nad światem. Kategorie mesjańskie, apokaliptyczne i *Engelchristologie* użyte zostały w tym celu, by pokazać że Umilowany jest nieskończenie wyższy od aniołów. Także niezwykle rozwinięta kosmologia rozdziałów 7-11 pełni funkcję chrystologiczną.

Rozdział VIII stanowi prezentację nowej hipotezy powstawania tekstu. Acerbi uważa, że Wnblz 3,13-31 jest świadectwem kryzysu w łonie wspólnoty chrześcijańskiej. Przełożeni wspólnoty Kościoła odrzucali tendencje dominujące w grupie prorockiej i jej charyzmatyczną egzegezę a także teologię przedstawioną w drugiej części dokumentu. Wnblz 6 odzwierciedlały doświadczenia wizjonerskie tej grupy profetycznej, broniąc jednocześnie ich autentyczności i ortodoksyjności. Acerbi poddaje analizie kwestię literackiej integralności tekstu. Z jednej strony odrzuca on istnienie jakiegoś hipotetycznego żydowskiego dokumentu przedchrześcijańskiego opisującego męczeństwo Izajasza, który stanowiłby podstawę dla obecnego tekstu Wnblz (zwłaszcza części pierwszej). Istnienie takiego tekstu postulowali już A. Dillmann i R.H. Charles. Z drugiej jednak strony Acerbi wskazuje na istniejące w części 3,13-4,22 nieśpójności, mogące być śladem zabiegów redakcyjnych. Włoski badacz proponuje, aby *Wniebowstąpienie Izajasza* uważać za rezultat scalenia dwóch pierwotnie niezależnych dokumentów chrześcijańskich. Pierwszy z nich obejmowałby tekst 1,1-3,13a (z wyjątkiem 1,5b-6) oraz 4,2-5,15a (oprócz 4,13.20-22), to znaczy historię męczeństwa Izajasza wraz z fragmentami odnoszącymi się do Antychrysta i powtórnego przyjścia Zbawiciela. Tak jak Izajasz był prześladowany i zabity z powodu ogłoszenia zapowiedzi ostatecznego upadku Beliara, zbuntowanego anioła i pana tego świata, tak samo chrześcijanie w czasach ostatecznych powinni rozpoznać działanie Beliara w imperium rzymskim, odrzucić je i za przykładem Izajasza odważnie przeciwstawić się śmierci. Drugi tekst, który zdaniem Acierbiego tworzyłaby partia 6,1-11,40, prezentuje teologię Chrystusa – Bożego wysłannika, Jego odbłasku oraz chwały, najpierw utajonej (w Bogu), potem zakrytej (przed światem), wreszcie objawionej wszelkiemu stworzeniu. Na skutek odrzucenia przez zwierzchników kościelnych tego ostatniego tekstu jakiś redaktor, związany z tą samą grupą prorocką, miałby połączyć oba dokumenty, dodając do nich 3,13b-31 i 4,20-22. Motyw grobu w opisie zmartwychwstania Chrystusa (3,13b-18) posłużył być może skorygowaniu tendencji doketystycznych, obecnych w 6-11. W 3,21-31 redaktor przechodzi do ofensywy, identyfikując „wielu”, którzy oddają się pod władzę Antychrysta (4,9.13) z pasterzami i starszymi Kościoła odrzucającymi wizję Izajasza, zaś „nielicznych” z tymi, którzy wytrwają, a których nazywa prorokami (3,27). W 4,20-22 broni ortodoksyjności tajemnych wizji Izajasza, których depozytariuszami są członkowie jego własnej grupy, podkreślając ich zgodność i zakorzenienie w uznawanych Pismach prorockich. Do istniejącego już tekstu 1-5 redaktor przeniósł fragmenty 6-11 (4,13.20-22; 5,15b), natomiast na końcu części drugiej umieścił konkluzję (11,41-43), która nawiązuje do 1-5. Wreszcie w 1,5b-6 powierzył Manassesowi i Ezechiaszowi dwa objawienia, podczas gdy w tekście pierwotnym syn królewski otrzymał jedynie objawienie eschatologiczne z rozdziału 4.

W rozdziałach VII i IX swej pracy Acerbi podjął próbę historycznej lokalizacji Wnblz, przypisując dokument raczej wspólnocie chrześcijańskiej pozostającej pod silnym wpływem judaizmu, jednak już nie praktykującej zwyczajów żydowskich, niż jakiejś grupie gnostyckiej. Wspólnota ta musiała jednak funkcjonować w tym samym środowisku, w którym formowały się najstarsze systemy gnostyckie. Jako najbardziej prawdopodobne miejscem powstania Wnblz Acerbi wskazuje Syrię, być może Antiochię, choć nie wyklucza także Fenicji. Jako datę ostatecznej redakcji sugeruje lata 100-130. Konflikt proroków i pasterzy zarysowany w dokumencie byłby zatem epizodem związanym z procesem dynamicznego rozwoju instytucjonalnego i teologicznego, który charakteryzował Kościoły syryjskie w I i II wieku.

Gruntowną pracę badawczą nad tekstem Wnblz w latach '80 i '90 prowadził grupa naukowców pod kierunkiem E. Norelliego, a jej owocem jest edycja krytyczna wszystkich wersji językowych tekstu wraz z obszernym komentarzem w wydawnictwie Brepols w serii *Corpus Christianorum. Series Apocryphorum* (tomy 7-8, Turnhout 1995).